

Ağaoğlu Ahmet'in "Liberal Muhaliif" Gazetesi: Akın (1933)

Hakkı Uyar*

Ağaoğlu Ahmet, İkinci Meşrutiyet'ten Cumhuriyete kadar geçen süreçte düşünsel düzeyde bazı farklılıklar gösterse de, genel olarak liberalizm ile milliyetçilik/Türkçülük çizgisini korudu¹.

Ağaoğlu'nun 1930'lu yıllardaki belli başlı etkinlikleri arasında Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) içinde yer alması, Birinci Türk Tarih Kongresi'ne katılması, Üniversite hocalığı ve bu görevden ayrılışı, "Akın" gazetesini² çıkarışı ve yine aynı yıllarda Kadrocularla girdiği ideolojik polemik sayılabilir.

SCF'nin düşünsel anlamda önderi olan Ağaoğlu, partinin program ve tüzüğünün hazırlanmasında önemli katkılar yaptı. Çetin Yetkin'in SCF'nin "ideologu" olarak tanımladığı Ağaoğlu, "liberal görüşleri savunan, tek parti rejiminin denetimsizliğini ve CHP yönetimini eleştiren" bir kişidir³. Parti kapandıktan sonra da diğer SCF'lilerin aksine CHP'ye girmede, liberal görüşlerini yazılarıyla savunmaya devam etti.

Ağaoğlu, Kadrocularla girdiği polemikte, "genel olarak demokrasi, devletçilik ve (onların) çelişkiler"i üzerinde durdu. Kadrocuların demokrasi ile ilgili görüşlerine karşı çıktı. Demokrasinin yerine otoriter ve totaliter görüşlerin ağırlık kazandığı 1930'ların dünyasında Ağaoğlu, Kadrocuların demokrasinin çöküşüne ilişkin yazılarına itiraz etti ve demokrasiyi savundu⁴.

Tek parti yönetiminin gittikçe pekiştiği bir ortamda Ağaoğlu, CHP'ye muhalif ve liberal söylemiyle dikkat çeken Akın gazetesini çıkardı. 1930'ların otoriter, devletçi ortamında liberal düşüncüyü savunan Akın, ortamın da elverişsizliği nedeniyle uzun ömürlü olamadı.

Akın'ın Yayın Politikası

İlk sayısı 29 Mayıs 1933 Pazartesi günü yayınlanan Akın gazetesi, toplam 119 sayı yayınlandı. Yayın hayatı, 24 Eylül 1933 tarihli 119. sayısı ile sona erdi. İstanbul'da yayınlanan ve başyazarı Ağaoğlu Ahmet olan gazetenin alt başlığı şu: "Yevmi-Siyasi-İçtimai-Müstakil Türk Gazetesi"⁵. Gazetenin ilk sayısı 8 sayfa ve fiyatı 5 kuruş. Sonraki sayılarda gazetenin sayfa sayısı 4'e fiyatı 3 kuruşa düşüyor.

* Yrd. Doç. Dr., DEÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

¹ Taha Akyol, "Liberalizm ve Milliyetçilik", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Cilt 4, Milliyetçilik**, İletişim yay., İstanbul, 2002, ss. 731-750.

Ağaoğlu'nun fikir dünyası için bkz. Ufuk Özcan, **Ahmet Ağaoğlu ve Rol Değişikliği, Yüzyıl Dönümünde Batıcı Bir Aydın**, Donkişot yay., İstanbul, 2002; François Georgeon, "Ahmet Ağaoğlu: Aydınlanma ve Devrim Hayranı Bir Türk Aydını", **Toplumsal Tarih**, sayı 36, Aralık 1996, ss. 28-35.

² Akın gazetesi hakkında bkz. Hakkı Uyar, "1930'larda Türkiye Basınında 'Liberal' Muhalefet: Ağaoğlu Ahmet'in Akın Gazetesi", **Toplumsal Tarih**, sayı 41, Mayıs 1997, ss. 43-50.

³ Çetin Yetkin, **Atatürk'ün Başarısız Demokrasi Devrimi: Serbest Cumhuriyet Fırkası**, Toplumsal Dönüşüm yay., İstanbul, 1997.

⁴ Temuçin Faik Ertan, **Kadrocular ve Kadro Hareketi**, Kültür Bakanlığı yay., Ankara, 1994, ss. 170-172.

Ağaoğlu'nun Kadrocularla olan polemikleri ayrıntılı olarak şu kitabında yer almaktadır: Ağaoğlu Ahmet, **Devlet ve Fert**, İstanbul, 1933.

⁵ Gazetenin başyazarı Ağaoğlu Ahmet'ti. Gazetenin sahibi ve umumi neşriyatı idare eden yazı işleri müdürü ise Hacı Ağa Oğlu Yusuf Ziya Bey'di. Yusuf Ziya Bey, gazetenin çıkışından kapandığı tarihe kadar aynı görevi görüyor. Ağaoğlu Ahmet'in 10 Ağustos 1933 tarihinden itibaren başyazarına rastlanmıyor. Bu tarihten sonraki başyazarlar imzasız olarak çıkıyor. Gazetenin 24 Ağustos 1933 tarihli 88. sayısına kadar, gazetenin künyesinde Ağaoğlu Ahmet başyazar olarak görülmekte. 25 Ağustos 1933 tarihli 89. sayıdan itibaren Ağaoğlu Ahmet'in

Ağaoğlu, ilk sayıdaki başyazısında “*Hükümlerimizde şahsi ihtiraslardan kaçınmağı ve Türkün yüksek menfaatlerini kendimiz için tek kılavuz tanımağı bir borç sayacağız*” demektedir ve O’na göre, gazetenin “*yürüyeceğı yol, gideceğı ölkü ve takınacağı tarz*” budur. Ağaoğlu gazeteyi “*cumhuriyetçi, halkçı, laik ve inkılapçı*” olarak tanımlamaktadır⁶.

Gazetenin bu özellikleri Ağaoğlu tarafından tanımlanırken, söz konusu özelliklerin CHP’nin altı ok’unun bir bölümü olduğu dikkat çekmektedir. Ağaoğlu, dört ilkeye açıkça gönderme yaparken, milliyetçilikten dolayı olarak söz etmektedir. Bu ilkeden dolayı olarak söz etmesi, O’nun Kemalist milliyetçilikten farklı bir milliyetçilik anlayışına sahip olduğunun belirtisi olarak alınabilir. Bu arada hiç sözü edilmeyen ve dolayısıyla kabul edilmeyen ilke, devletçiliktir. Devletçilik ilkesinin reddi, SCF’nin de temel özelliklerinden biriydi.

Gazete yayımlandığı kısa dönem içerisinde bir çok kişi, gazete ve kuruluşla polemige girdi. Babiâli basınına çok sert eleştiriler yöneltti. Bunlardan biri şöyledir⁷:

“Babiâli’de iki ahbap çavuşlar vardır ki senelerden beri dört yaprakla daracık sütunlar üzerinde Viyana hokkabazlarına taş çıkartan bir maharetle orta oyunu oynar, şaklabanlık ederler.

Meşrepleri, mezhepleri, siyasi akideleri kabti imanı gibi karanlık, belirsizdir. (...)

İlim ve ahlak koridoru bu zavallılar için zindan dehlizi kadar karanlık ve can sıkıcıdır. (...)

Memleket aşkı, inkılap ölküsü bu biçarelerin ceplerinde esen havaya tabidir.

Yıllardan beri her tokmağın davulunu vurmuşlar, her sezilen menfaate fak kurmuşlardır. (...)

Yağlı kuyruk arkasında koşarken kuru bir kemik parçasına ferma ederler.

... bu kaldırım serserileri her serbes düşünüşe muhalefet manası verirler. (...)

Bu terbiyesizlere kim cesaret veriyor? Hiç kimse... Bu cesaret fırın delen aç köpeğın kendi hezeyanıdır. Midesi kuruyan, cebi boşalan her serserinin yaptığı işe pek benzeyen bu kuduzluğu biz pek tabii görüyoruz ve hayret etmiyoruz”.

Yunus Nadi’nin 3 Ağustos 1933 tarihli Cumhuriyet gazetesinde kendisine yönelik eleştirilerine Ağaoğlu, “*Siz işinize bakın ve zebunküşlük gibi namerdane hareketleri nefsinize reva görmeyiniz!*” diye yanıt veriyordu⁸.

Akın gazetesini anlayamadığını ve nereye gittiğini soran Haber gazetesine, Akın’daki bir haber gazetenin “*Hakka, halka, dürüstlüğe, gazetecilik namusuna doğru*” gittiğı belirtiyor ve şöyle devam ediyordu⁹:

“Demokrasinin, özgürlüğün, görevin sorumluluklarını hatırlatmak isteyen Akın, iyiye iyi, kötüye kötü demekten çekinmeyen ‘arlanca’ bir vatanseverliğe doğru gidiyor. Akın’ın nereye gittiğini sormak ‘mankafalılık’ ve ‘vurdumduymazlık’tır. Akın ile onların gittiğı yol ayrıdır. Akın onların gitmediğı bir yolu kendine ‘kâbe’ yapmıştır.

Akın kendi çıkarını düşünmüyor; insanlığı, gazetecilik şerefini ve basın onurunu amaçlıyor. Diğer gazeteler, dün emniyet müdüründen şikayet ederler, yarın şikayet ettiklerini yalanlarlar. Çünkü, çekinip korkarlar. ‘Seciyesizdirler’. Ertesi gün, zabıtaban şikayet

ismine künyede rastlanmıyor. Ağaoğlu’nun başyazar olarak görüldüğü dönemde, gazetede Ağaoğlu Ahmet’in “*Mütareke ve Malta Hatıraları*” (67 tefrika, 29 Mayıs-19 Ağustos 1933 tarihleri arasında) da yayımlandı.

Ağaoğlu’nun Akın gazetesi ile ilişkisini kesmesi konusunda sadece Abidin Nesimi’nin anılarında bilgiye rastlayabildik: Abidin Nesimi, **Yılların İçinden**, Gözlem yay., İstanbul, 1977, s. 130.

⁶ Ağaoğlu Ahmet, “Gazetemizin Yolu, Dileğı ve Tarzı”, **Akın**, 29.05.1933, s. 1.

⁷ “Siz Ne Dersiniz? İki Ahbap Çavuşlar”, **Akın**, 28.7.1933, s. 3.

⁸ Ağaoğlu Ahmet, “Mecburi Bir İzah”, **Akın**, 3.8.1933, s. 1.

⁹ “Açık Görüşler: Bu ‘Akın!’ Hedefe Koşuyor!”, **Akın**, 13.9.1933, s. 1.

Kadın haklarının gündemde olduğu bu tarihlerde, kadınlara yönelik olumsuz bir dil kullanılması dikkat çekicidir.

etmediklerini, 'arzuhal' ettiklerini söylerler. Bu kadar 'ödlek' olan bu gazetelerden Akın'ı ayıran Akın'ın tükürdüklerini yalamamasıdır.

Akın, fikir hürriyetini, kalem hürriyetini, vatan hürriyetini temsil ediyor. Halbuki haber ve arkadaşları sade kazanmak, hataları saklamak, her şeyi alkışlamakla günlerini gün etmek istiyorlar. Biz, bu kadar kadın ruhlu, maskara matbuatla bir olamayız.

Akın; erkektir. Dalkavuk değildir. Hakkı söyler ve hakka hürmet eder. Vazifesi; iyiye iyi, fenaya fena demek, dümen başında bulunanları uyanık bulundurmaktır. Dilimizin altındaki bakla budur. Bu vazifeyi Haber ve arkadaşları yapabilirse her yerde hürmet görebilirler. Yapamazlarsa iskeleden merasimden koğulmak onların nasibidir. Tahammül etsinler. İşte o kadar”.

Gazeteye gelen bir okuyucu mektubu, Ağaoğlu'nun Akın'ı ile Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin gazetesini karşılaştırıyor. Mektupta, “Gazeteniz eski Tanin’i andırıyor. Fakat sizde o ruh ve cüret yok...” deniliyor. Buna gazetenin verdiği ise şöyle¹⁰:

“Maazallah neden Tanin’e benziyelim. (...) Vakıa biz de eski Tanin matbaasında çalışıyoruz. Orada yazıyoruz orada çiziyoruz. Ancak bir farkla, Tanin üç yüz kırkta idi. Akın dokuz yüz otuz üçte. (...)

Eski denizler yatıştı, fırtınalar dindi. Artık ilim devri, fen devri, kanun ve sükun devrindeyiz. Durup dururken ne diye Tanin’e benziyelim de rahatımızı bozalım a güzel kari!”

Akın gazetesi son sayısından (119) birkaç sayı önce (115) fiyatını ve sayfa sayısını azalttı. Sayfa sayısı 4’e, fiyatı 3 kuruşa indi. “Bugün Akın Kim İçin ve Ne İçin 3 Kuruşa Çıkıyor? Akın neden 3 Kuruşa?” başlığı ile çıkan haberde şu görüşler yer alıyordu¹¹:

“(...) Akın dört sahife çıkmakla hüviyetinden bir şey feda etmiyor. Artık masal, martaval, kadın ve moda, çocuk ve sinema gibi bugün için boş ve yersiz olan mevzuları kucağından atıyor. Onlara bir satır bile yer vermiyor.

Akın bugünden itibaren az ve özlü bir sima ile demokrat Türk aleminin demokrat gazetesi olarak ortaya atılıyor.

Asil vatandaş!

Ona vereceğin üç kuruşla mideleri, zevkleri ve şehvetleri değil memleket davasının önünde menfaat için eğilmeyen saygılı bir tenkit gazetesini, fikir hürriyetini besleyeceksin.

Akın bu yepyeni mütevazi çehresile Cumhuriyetin şerefli manası Türk halkının büyük ve mukaddes sevdası önünde hürmetle eğilerek hakkı ve hakikatları bir kere daha selamlıyor.

Milletten müzaharat istiyor”

Akın gazetesi kendini müstakil, halkçı, demokrat bir tenkit gazetesi olarak tanımlarken, diğer gazetelerle arasındaki farkı temelde iktidarla ilişkilerindeki mesafeye bağlıyor. İktidarın savunusu yapan gazeteleri eleştiriyor ve özellikle de CHP’nin resmi yayın organı olan Hakimiyeti Milliye bu eleştiriden nasibini alıyor. Akın’ın son sayısında Hakimiyeti Milliye’ye yönelik şu görüşler dile getiriliyor:

¹⁰ “Açık Görüşler: Tanin Başka Akın Başka”, **Akın**, 18.9.1933, s. 1.

1920’ler Türkiye basını ile 1930’lar Türkiye basını arasında düşünce özgürlüğü bakımından Tanin ve Akın gazetelerinin karşılaştırılmaları gerçekten anlamlıdır. Bu çerçevede Takriri Sükun Kanunu öncesi ve sonrası olarak basını değerlendirmek ve bu arada 1931 tarihli Matbuat Kanunu’nu da göz önünde bulundurmamak gerekir. İşin bir başka ilginç yanı ise, CHP’ye muhalefetiyle örnek gösterilen Tanin’in başyazarı Hüseyin Cahit Yalçın’ın çok partili yaşama geçtikten sonra CHP’nin yayın organı Ulus’un başyazarı olmasıdır.

¹¹ **Akın**, 20.9.1933, s. 1.

Kendini halkçı, demokrat ve tenkit gazetesi olarak tanımlayan Akın’ın bu alanda yoğunlaşma kararı almasından birkaç sayı sonra kapanmak zorunda kalması dikkat çekicidir.

“Ankara’da gündelik bir gazete vardır. Adı Hakimiyeti Milliye’dir. Bu gazete hükümetin malıdır. Gıdasını ya doğrudan doğruya veya bilvasıta onun yardımından alır. Vazifesi; iş başındaki devlet adamlarının güttüğü siyaseti müdafadır. (...)

Sekreteri memur, muharriri memur, başmuharriri hem memur, hem mebustur. (...)

Kelimeleri kendi seçer, fikirlerde papağandır.

Kafalarına prensibin prangaları vurulmuş, hürriyetleri siyasi bir kafes ardına gizlenmiştir. Bakınız Zeki Mesut beyi dinleyelim:

‘Bir zümrenin diğer bir zümreyi istismar etmesine mani oluyoruz. Şahsi zümre menfaatlerinin umumi menfaati ezecek derecede şahlanmasına meydan vermiyoruz. Devlet; kullandığı otoriteyi milletten alıyor’ diyorlar.

Acaba doğru mu? diyoruz. Etrafa bakıyoruz, muhiti kolluyoruz, bundan eser yok!

Öyle zümreler görüyoruz ki neredeyse yüzünden kan fışkıracak! Beri tarafta öyle bir zümre var ki bir deri bir kemik kalmış. Şahsi menfaatler o derece şahlanmış ki gemi aziya almış, dizginlerini koparmış dört nala gidiyor!’

Akın’a göre, Hakimiyeti Milliye “nazari iktisat” dersleri vereceğine, halkın dertlerini, şikayetlerini dinlemeli ve bunlara yer vermelidir¹². Hakimiyeti Milliye’ye yönelik bu eleştirilerin çıktığı 119. sayı, Akın’ın son sayısı oldu. CHP’nin resmi yayın organı olan Hakimiyeti Milliye’ye yönelik bu eleştiriler Akın’ın kapanmasının/kapatılmasının nedenlerinden biri olsa gerektir. Aslında gazetenin çıkmasını takip eden günlerde, bir başyazı nedeniyle savcılık tarafından başyazar Ağaoğlu Ahmet ve imtiyaz sahibi ve sorumlu yazı işleri müdürü Yusuf Ziya Bey hakkında soruşturma açılması, gazetenin uzun süre yaşayamayacağını ipuçlarını vermektedir. Söz konusu soruşturma Matbuat Kanunu’nun 30. maddesine dayanılarak açılmıştı¹³.

Şeker İhtikârı

Gazetede ülkede yaşanan çeşitli sorunlar ele alınıyordu. Bunlardan biri de 1930’lar Türkiye’inde önemli bir yer teşkil eden “şeker ihtikârı”dır. “Şeker İhtikârını Kim Yapıyor?” başlıklı bir yazıda ekonomik buhranın yaşandığı, paranın kıt olduğu bir dönemde şeker fiyatlarında yapılan ihtikâra halkın tahammül edecek durumu olmadığı belirtilmektedir. Normal koşullarda İstanbul halkı, İstanbul’a 8 kuruşa mal olarak gelen şekeri en fazla 15 kuruşa, Anadolu halkı da 20 kuruşa alabilir. 28 kuruş tutan gümrük ve inhisar vergileri eklendiğinde, İstanbul’da şeker fiyatının 43 kuruş olması gerekir. Halk zor durumda olan devlet bütçesi için büyük bir fedakârlık yaparken, 43 kuruş olması gereken şeker fiyatı, İstanbul’da 60-64 kuruştur. Anadolu’da ise kimbilir kaç kuruştur? 43 kuruş ile 60-65 kuruş arasında 20 kuruş fark vardır. Bu fark nereye gitmektedir? Bu parayı birilerinin almasına nasıl izin veriliyor? Belediye bu ihtikâra karşı harekete geçmeli ve halkı korumalıdır¹⁴.

¹² “Açık Görüşler: Hakimiyeti Milliye”, **Akın**, 24.9.1933, s. 1.

Burada adı geçen Zeki Mesut Bey’in soyadı Alsan’dır. 1927-1943 yılları arasında Edirne ve Diyarbakır milletvekilliği yaptı.

¹³ “Gazetemiz Aleyhine Bir Dava Açıldı”, **Akın**, 12.6.1933, s. 1.

1931 tarihli Matbuat Kanunu’nun 30. maddesi şöyleydi: “Türk Ceza Kanunu’nun 156. maddesinin açıklığı dışında kendilerine verilen görevin yapılmasından ötürü BMM üyesinden, Bakanlar Kurulundan ve resmi kurullarla devlet memurlarından biri ya da birkaçı hakkında isim ve madde gösterilmeyerek belirsiz ve kötü sanı doğuracak nitelikte saldırgan yazı ve resimlerle BMM’nin ve Bakanlar Kurulunun ve resmi kurullarla devlet memurlarının tümünün ya da bir bölümünün şeref ve haysiyeti ihlal olunursa üç aydan altı aya kadar hapis ve yüz liradan eksik olmamak üzere ağır para cezası hükmolunur”. Bkz. Alpay Kabacalı, **Başlangıcından Günümüze Türkiye’de Basın Sansürü**, Gazeteciler Cemiyeti yay., İstanbul, 1990, ss. 128-129. Kabacalı’ya göre bu madde, “*iktidarın Ceza Kanunu’nda öngörülen ölçülerde bile eleştirilmesini engelleyen bir sansür hükmüdür*” (s. 129, dipnot 10).

¹⁴ A., “Şeker İhtikârını Kim Yapıyor?”, **Akın**, 13.7.1933, s. 1.

Bira Tekeli

Gazetede yer alan bir başka ihtikâr haberi de biraya ilişkin: Bomonti Bira Fabrikası, başka iki bira fabrikası ile birleşerek ve aralarına bazı sorumsuz fakat nüfuzlu kişileri ararak bir tröst oluşturmuşlardır. Arpa 17 kuruş iken, bira 35 kuruşa satılıyordu. Bugün arpa 100 paraya (2.5 kuruş), 3 kuruşa düşmüş olmasına rağmen bira fiyatları düşmüyor. Bir şişe biranın maliyeti 4 kuruş (8 kuruş olduğunu söyleyenler de var). Bira şirketlerinin devlete ödedikleri vergi çok az. Bira tröstünün kârı en az üç mislidir. Halk rakının litresini 400 kuruşa içiyor; ama, verdiği paranın devlet hazinesine gittiğini biliyor. Birada ise, para şunun bunun cebine gidiyor. Bugün devlet inhisarlarına karşı şiddetli eleştiriler getirilirken, birkaç açığözün bira alanında “*fili inhisar*” oluşturmalarına göz yumulmamalıdır. Her zararlı kurum tarihe karışırken, Bomonti’nin oluşturduğu inhisar da tarihe karışmalıdır. Bu inhisar, özel kuruluşların tekelinde olmamalıdır¹⁵.

Hükümetin Ekonomi Politikaları

Gazete, 24 Eylül tarihli son sayısında İktisat Vekili Celal Bey’den (Bayar) “*amele faciası*” ile ilgilenmesini istemektedir. Haberde, kömür işçilerinin sorunlarından söz edilmeden önce, dönemin koşulları gereği şu açıklama yapılıyor:

“*Celal Beyefendi:*

Evvvela söyleyelim. Akın ne kapitalist, ne komünist, hatta ne de sosyalisttir. Milliyetçi, cumhuriyetçi bir gazetedir. Arkadaşlarımızla farkımız şudur: Onlar, parti organıdır. Biz, serbest görüşlü, hakka abit haksızlığa asiyiz.

Kömür amelesinin haklarından bahsederken ne bir zümrenin, ne de bir sınıfın ifadesi değiliz. Amelenin ecelsiz ölümünden şikayet ederken sermayeye bir gayzimiz yok. Belki hislerimize, insanlığa hürmet eden, haysiyetimizi tanıyan ecnebi yardımına teşekkürü borç biliriz. Onu dost ve muhterem tanırız”.

Kömür madenleri bölgesindeki şirketler milyonlar kazanmaktadır. Bu şirketler işçi sağlığını göz önünde bulundurmamak zorundadır. İşçi sağlığı için alınması gereken önlemleri almayan şirketleri hükümet neden kontrol etmiyor? Hükümetin yetkili memurları bunlara niçin göz yumuyor? Neden uyuşukluk mu, menfaat mi? Celal Bey İktisat Vekili olarak buradaki sorunların içyüzüne inmelidir. Hükümet, kömür havzasındaki Türk işçisinin hayatını “*nankör şirketlere*” karşı korumalıdır¹⁶.

Hükümetin takas usulünü kaldırmasına ve onun yerine kliring usulünü getirmesini eleştiren bir haberde, bu değişikliğin şikayetlere ve bazı kargaşalıklara yol açtığı belirtilmektedir. Yurtdışında bulunan İktisat Vekili Celal Bey bu gelişmeler üzerine acele olarak ülkeye döndü ve hükümetin bu değişikliği “*vakitsiz*” yaptığını söyledi. Takasın bu şekilde kaldırılmasını “*hata*” olarak niteleyen Celal Bey, İş Bankası’nda ve Sümerbank’ta incelemelerde bulundu. Özellikle İzmir tüccarlarının şikayetleri üzerine, tüccarların sıkıntılarını gidermek için Merkez Bankası’na emir verdi. Akın’ın ve İzmir gazetelerinin tüccarların zor durumda kalmasına ilişkin yayınlarından etkilenen Celal Bey, İktisat

Bu yazıda yer alan bir başka bilgi de, İstanbul’un semtlerine göre şeker fiyatlarının değiştiğidir. Örneğin Beşiktaş’ta 58, Teşvikiye’de 60-64 kuruştı.

¹⁵ “Hükümetten İcraat Bekleniyor. Bomonti Feshedilmelidir”, **Akın**, 31.7.1933, s. 1, 2.

Bomonti Bira Fabrikası’nın hisselerini satın alan Ahmet İhsan Tokgöz, İdare Meclisi Reisi olmuş ve İsmet Paşa’nın eniştesi Kudüs’lü Abdürrezzak’ı İdare Meclisi üyeliğine almıştı. Ankara’daki bira fabrikasının genişletilmemesi için İsmet Paşa’yı etkileri altına alıyorlardı (Bkz. Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, İstanbul, 1984, s. 404). Bu sorun, Atatürk ile İsmet Paşa’nın arasının açılmasının nedenlerinden biri olacaktır.

Akın gazetesinde inhisarlar idaresi hakkında çıkan bir başka yazıda, inhisarlarda ıslahata ihtiyaç olduğu, buralarda tam bir verimlilik alınamadığı ve inhisarların “*tüccar kafası*” ile çalıştırılması gerektiği, buralardaki memurların “*kabiliyetsiz*” olduğu ileri sürülmektedir. Bkz. “İnhisarlarda Islahat”, **Akın**, 9.9.1933, s. 1, 2.

¹⁶ “İktisat Vekili Celal Beyefendiye, Gene Kömür Şirketi İçin”, **Akın**, 24.9.1933, s. 1, 2.

Vekaleti'nden istifa etmek istedi¹⁷. Celal Bey'in istifa edebileceğine ilişkin haberlerin diğer gazetelerce yalanlanması üzerine Akın'da yayınlanan bir başyazıda, Celal Bey'in kendisi Avrupa'da iken alınan iktisadi kararlardan “*malumatı*” olmadığını söylemesi, bu konudaki kararnameye “*muhalefetine diplomatça anlatmak*” istemesi olarak değerlendirilmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu buhranlı bir dönemde İktisat Vekaleti gibi ağır sorumluluğu olan bir görevi kabul eden Celal Bey'in “*kendi selahiyetine taalluk eden işlerde kendi noktai nazarına uymayan tedbirlere taraftar olamayacağını*” dile getirmektedir. Yazara göre Celal Bey, o güne kadar bu bakanlığa gelip gidenler arasında “*en kuvvetlisidir*”¹⁸.

İş Bankası'ndaki başarılı çalışmaları sonucu, yükselen burjuvazinin temsilcisi olarak İktisat Vekili olan Celal Bey ile İsmet Paşa arasındaki anlaşmazlığın bu şekilde basına yansıdığı görülmektedir. 1930'lu yılların Türkiye'sinde öncelik, ülkenin kalkınması, sanayileşmesiydi. Bu nedenle söz konusu anlaşmazlık, Celal Bey'i İsmet Paşa'nın yerine başbakanlığa taşıdı.

Akın gazetesinde ele alınan konulardan biri de ziraat ve sanayi idi. Ağaoğlu Ahmet, “*Ziraat mi Sanayi mi?*” başlıklı yazısında ülke ekonomisine ilişkin değerlendirmeler yapmakta; bu iki alandan birinin diğerine tercihin yanlış olacağını, her ikisinin de birlikte gelişmesi gerektiğini ortaya koymaktadır¹⁹. Ağaoğlu bir başka yazısında, Türkiye'nin ziraat memleketi olduğunu, devletin, hükümetin, memurların, ticaretin sanayinin çiftçi sayesinde yaşadığını belirtmektedir. Ağaoğlu'na göre, sanayi, ticaret ve madencilik yetersizdir. Köylünün % 90'ı kooperatif, uzman, makine ve modern tarımdan habersizdir. Tarım ürünlerinin fiyatları gün geçtikçe düşmektedir. Bu ortamda köylüyü korumak ve güçlendirmek gerekmektedir²⁰. Bunun yolu da vergilerin azaltılması, ucuz ve kolay kredi, yurtdışına ve yoğun nüfus olan bölgelere ürünlerin kolayca gönderilmesinden geçmektedir²¹.

CHP'nin Radikal Demokratlar Kongresi'ne Katılması

Gazetede yer alan dikkat çekici bir haber de, CHP'nin 12-15 Ağustos 1933 tarihlerinde Sofya'da toplanan 9. Radikal Demokratlar Kongresi'ne katılması hakkındadır²². Daha önceki yıllarda yapılan radikal demokratların bir kongresine (1927) CHP Genel Sekreteri Saffet Bey (Arıkan) “*müşahit*” olarak katılmıştı²³. CHP'nin 1927 tarihli Büyük Kongresi'nde, radikal partilerin oluşturduğu birliğe doğrudan katılma fikri reddedilmişti. Ancak, 1933 tarihinde yapılan kongreye katılmalarından da anlaşılacağı üzere, CHF bu kongrelere “*müşahit*” olarak katılmaya devam etmiş olmalıdır. Sofya'da toplanan kongrede; işsizlik, işçi ücretleri ve gümrük duvarları konuları ele alındı. Gümrük duvarlarının kaldırılması, Avrupa gümrük birliği ve tek paralı uluslar arası bir bankanın kurulması Avrupa Federasyonu için aşamalar olarak önerildi²⁴. Kongrede alınan siyasi kararlar ise; “*Demokrat*

¹⁷ “Dün Gelen İktisat Vekili Takasın Vakitsiz Kaldırıldığını Söyledi”, **Akın**, 8.9.1933, s. 1,2; “Kabinede Sarsıntı İhtimali”, **Akın**, 8.9.1933, s. 1, 2. Gazetede Celal Bey'in istifası halinde İsmet Paşa kabinesinin onun yerini dolduramayacağı belirtilmektedir.

¹⁸ “Celal Bey Niçin İstifa Edebilir?”, **Akın**, 10.9.1933, s. 1,, 2.

¹⁹ **Akın**, 3.6.1933, s. 1.

²⁰ Ağaoğlu Ahmet, “Ziraatimiz”, **Akın**, 20.6.1933, s. 1.

²¹ A., “Fazla Ucuzluk Ekincilerimizi Eziyor. Fazla Ucuzluk İyi Bir Alamet Midir?”, **Akın**, 12.6.1933, s. 1.

²² “Sofyada Radikaller Kongresi Dün Açıldı”, **Akın**, 13.8.1933, s. 1, 2; “Radikaller Kongresi: İşsizlik ve Gümrük İşleri Konuşuldu”, **Akın**, 15.8.1933, s. 6.

Abidin Nesimi'nin anılarında belirttiğine göre, bu kongreye CHP'den Necip Ali Küçüka katılmıştı. Nesimi, kongrenin tarihini yanlış (1937) vermektedir. Nesimi, age., s. 179.

CHP'nin söz konusu kongreye katılımı için bkz. Hakkı Uyar, **Tek Parti Dönemi ve Cumhuriyet Halk Partisi**, Boyut Kitapları, İstanbul, 1999, ss. 375-376.

²³ Mete Tunçay, “Radikal ve Mümasili Fırkaların Beynelmillel İtilafı ve CHF”, **Mustafa Kemal'i Anlamak**, Oluşum yay., Ankara, 1981, ss. 16-25; Tarık Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasi Partiler, 1859-1952**, İstanbul, 1952, s. 569.

²⁴ **Akın**, 15.8.1933, s. 6.

bir hükümet usulünün memleketlerin içtimai teşkilatında manevi ve fikri teşriki mesaiyi mümkün kılacağı, çünkü ancak böyle bir usulün bütün vatandaşların kanun önünde beraberliğini, mahkemelerin istiklalini ve söz ve matbuat hürriyetini temin eyliyeceği” belirtilmektedir²⁵.

Demokrasi ve Parlamentarizm

Ağaoğlu, dünyanın içinde bulunduğu buhrandan çıkış yolunun komünizm, faşizm, Hitlerizm ve şahsi hükümetler (diktatörlükler) olmadığını belirtiyor, özellikle buhranın sorumlusu olarak parlamentarizmi görmeyi yanlış buluyor ve keyfi idareyi parlamenter idareye tercihi “*delilik*” olarak tanımlıyor²⁶. TBMM’deki görüşmelerin eskisi kadar geniş bir şekilde Anadolu Ajansı aracılığı ile duyurulmadığından, Meclis tutanaklarının eski ayrıntılı halini yitirdiğinden ve gazetelere gönderilmediğinden şikayet ediyor²⁷.

Ağaoğlu’na göre, CHP’nin müstakil mebuslar seçme kararı alması ve Ali Fuat Paşa’nın (Cebesoy) müstakil mebusluğa aday gösterilmesi, parlamentarizm açısından önemli bir adımdır. Çünkü bu adımla CHP, parti dışında “*murakabe*”nin gereğini kabul etmektedir²⁸.

Sonuç

Serbest Cumhuriyet Fırkası (SCF) muhalefetinin sona erdirildiği ve 1931 tarihinde çıkarılan Matbuat Kanunu ile muhalif basının susturulduğu bir dönemde Ağaoğlu’nun Akın gazetesi aracılığı ile kamuoyu önünde belediyeleri, yolsuzlukları, inhisarlar idaresini, ekonomik sistemi ve tek parti yönetiminin uygulamalarını eleştirmesi son derece dikkat çekicidir. Dönemin boğucu koşulları içerisinde kısa ömürlü bir süreli yayın olan Akın gazetesinde Ağaoğlu, parlamenter demokrasiyi savundu ve o yılların yükselen otoriter ve totaliter ideolojilerini (faşizm, komünizm, Hitlerizm ...) eleştirdi. Devletçilik dışında Kemalist ilkeleri benimsedi; Cumhuriyet rejiminin demokratik bir ortamda gelişebileceğini belirterek, dönemin bir çok yazarıyla polemige girdi.

Ağaoğlu’nun liberal görüşlerini Akın gazetesi aracılığı ile SCF kapandıktan sonra da kararlı bir şekilde sürdürmesi, onun samimiyetinin bir göstergesidir. Aynı dönemde kapanan SCF’nin pek çok üyesi CHP’ye geri döndü. Ağaoğlu, bunun istisnasıdır. Akın, 1930’lar Türkiye’inde Serbes Cumhuriyet gazetesi ile birlikte ender nitelikteki liberal gazetelerden biridir. Dönemin otoriter ortamında sesi boğulup gitse de ve kısa ömürlü olsa da, Türkiye liberalizminin tarihindeki önemli köşe taşlarından biridir.

²⁵ Akın, 16.8.1933, s. 6.

²⁶ Ağaoğlu Ahmet, “Parlamentarizm ve Şahsi Hükümet”, Akın, 19.7.1933, s. 1, 2.

²⁷ Ağaoğlu Ahmet, “Büyük Millet Meclisi”, Akın, 13.6.1933, s. 1.

²⁸ Ağaoğlu Ahmet, “Müstakil Meb’usluklar”, Akın, 15.6.1933, s. 1.

Ali Fuat Paşa’nın müstakil mebusluğa aday gösterilmesi için bkz. “Ali Fuat Paşanın Müstakil Namzetliği Konya Müntheiplerine Bildirildi”, Akın, 7.6.1933, s. 2.